

El diari d'aula com a eina per a la formació i l'avaluació en l'educació superior dels professionals de l'educació

Xavier Gimeno Soria. Departament de Pedagogia Aplicada. UAB

El diari de l'estudiant descriu/explica/interpreta la seva acció diària a l'aula i fora d la mateixa. La consigna que donem als estudiants es que han de recollir en el diari, de la manera més àmplia possible, el que van pensant mentre es troben a l'aula o fora de la mateixa, si realitzen treball autònom. És a dir, el diari s'incorpora al repertori metodològic de l'assignatura.

“La metodologia em sembla que m'agradarà molt, serà una classe diferent que ja s'ha iniciat captant la meua curiositat i motivació per aprendre tot el que pugui. La proposta de diari de classe i la de la carpeta d'aprenentatge són coherents amb el plantejament de l'assignatura que s'ha exposat, i valoro positivament el fet que se'ns expliqui com s'han de realitzar, cosa que altres docents a vegades passen per alt. És amb aquesta claredat i estructura quan els alumnes podem donar el màxim de nosaltres, ja que coneixem exactament a què ens atenem i quina és la nostra tasca.” (LSG. La Funció Docent. 15/02/2005)

Això suposa realitzar un gran esforç al tenir que estar pendents d'anotar les idees que van creuant la seva ment mentre “segueixen” el que va passant a l'aula. Pretenem que entri dins el procés d'ensenyament/aprenentatge, i els animem a dedicar un temps amb el nostre suport i motivació per tal de redactar els diaris de forma definitiva.

“L'elaboració del diari ha estat una feina constant i meditada. Si bé he tingut en compte els factors d'anàlisi en la seva redacció, és cert que alguns dies no he tingut prou en compte la dinàmica de classe. Les reflexions realitzades són molt personals, molt íntimes, i aquest és el resultat d'un intens procés d'interiorització dels aprenentatges de la manera més funcional i significativa.

La vinculació del treball d'aula amb les lectures realitzades durant l'assignatura ha tingut alts i baixos en el meu diari, així com també al revisió d'errades ortogràfiques i tipogràfiques. Al mateix temps però crec que ha estat encertat el fet d'inaugurar una nova secció dins del mateix diari, Mots, que m'ha servit de “contenedor” de totes aquelles paraules que m'han semblat més significatives de les que s'han pronunciat en les llargues estones de conversa que hem tingut.

En algun moment m'he vist jutjant una determinada situació quan en realitat el que calia era explicar el per què havia passat.

La redacció ha estat acurada i la presentació clara” (MDTE. Atenció a la Primera Infància. Autoinforme 2005)

Aquesta demanda produeix unes situacions que cal conèixer amb antelació:

- a) tot i que al principi resulta una mica dur per alguns estudiants, molt aviat tots ells se senten còmodes treballant amb el diari i no solen necessitar més cap dels recursos de suport previstos: bibliografia sobre diaris y exemples de diaris de companys seus d'altres promocions.

“Així, hem parlat sobre aquest diari de les sessions. Precisament, el professor ha exemplificat la tasca del diari amb la lectura d'un d'ells pertanyent a un alumne d'aquesta mateixa assignatura, però del curs anterior (per cert, un diari que gaudia d'una gran qualitat en la seva redacció).” (SAP. Psicologia del Grups i de les Organitzacions. 17/09/2002)

- b) Els estudiants valoren la riquesa intrínseca del diari per fer-se càrrec de la seva pròpia actuació i de la seva reflexió. És a dir, el diari passa de ser un instrument d'ensenyament a esdevenir en un instrument per ells mateixos (veuen que el treball reflexiu del diari els serveix a ells per a clarificar les seves idees i per aprendre més i millor).

“Gracias a la elaboración de este diario de Bitácora he podido disipar la abstracción que en un momento dado, al principio de la asignatura, me suponía la utilización de nuevos conceptos y definiciones y sus procedimientos.

Soy consciente de que este diario no implica la copia de los apuntes a limpio pero sí que me ha servido para poder plasmar de una manera más firme todos los conceptos que son utilizados en este ámbito. La realización de este diario ha sido nueva e interesante ya que nunca antes había producido ninguno ni en la anterior universidad ni en otra asignatura aquí. Encuentro un método de aprendizaje bastante interesante, como ya he mencionado, y que me será de gran utilidad para actividades y proyectos futuros.” (EM. Programació i Gestió Culturals. Autoinforme. 2005)

El diari és un recurs costós que l'estudiant ha de posar en marxa, pel que implica de continuïtat en l'esforç narratiu, pel que suposa de constància i empeny al tenir que posar-se a escriure al finalitzar una jornada, de vegades esgotadora de treball a les classes i pel propi esforç lingüístic de reconstruir verbalment episodis densos de vida. Però un cop que l'estudiant “s'immersionen” dins la dinàmica del diari, li troben, per regla general, molt sentit i una gran utilitat per ells mateixos i a partir d'aquest moment el diari sol desbordar desmesuradament els propòsits inicials del professor (l'estudiant l'utilitza com alguna cosa seva i per ell)

“Avui és el primer dia que curso aquesta assignatura, i que per tant començo aquest diari. El motiu pel qual començo el diari és, perquè és una proposta per part del professor, una activitat que s'ha de realitzar. Personalment la trobo positiva, perquè ja tinc experiència en aquest camp. L'any passat, quan feia magisteri, també cursava una assignatura, que consistia en fer un diari d'aula, i haig de reconèixer que em va servir de molt, en ell, anotava del que parlàvem a l'aula, i llavors hi reflexionava, i sovint, m'interessava més per algun tema, en buscava més informació, i també ho anotava al diari. Quan vaig acabar l'assignatura, tenia un recull de tots els temes, i a més reflexions, opinions personals, i tenia un posicionament, un coneixement sobre aquests temes, per tant, considero que vaig aprendre més així que no pas, amb un estil de classe magistral i vomitar a l'examen.

Per aquest motiu, quan en aquesta assignatura ens ha presentat l'oportunitat de fer un diari ho he trobat positiu i molt interessant, perquè és un tema diferent el que havia fet, i espero poder reflexionar sobre els temes que presentem a l'aula, i arribar tenir les idees clares i un posicionament i opinió.” (GBM. La Funció Docent. 15/02/2005)

De cara al sentit que en la nostra pràctica docent volem donar als diaris com a eina per accedir al pensament de l'estudiant hem de destacar en ell, al menys quatre dimensions que el converteixen en una eina de gran potencialitat expressiva (Zabalza, 1991):

- a) El fet de que es tracti d'un recurs que requereixi escriure.
b) El fet de que es tracti d'un recurs que implica reflexionar.

- c) El fet de que s'integri en ell el que és expressiu i el que és referencial
- d) El fet netament històric i longitudinal de la narració.

“Avui hem parlat sobre diferents tractats i convencions relatius als drets de la infància. Hem comparat la Declaració de Ginebra del 1924 establerta per la Societat de Nacions (pre-ONU) amb el nostre exercici del dia anterior, hem trobat que en realitat (si fa o no fa) la mateixa tipologia de drets, nosaltres, però, no fèiem referència als drets relatius a l'explotació i al treball infantil ja que en els temps que ens ha tocat viure i des de la perspectiva de la nostra cultura aquest és un fet que no es dona amb tanta freqüència al nostre país, o que si més no, no ens resulta tant visible com d'altres. Tampoc hem tingut en compte als infants amb necessitats educatives especials, jo ho he fet amb la intenció de considerar-los igual que a la resta, no crec que hagin de ser privilegiats ni assenyalats amb el dit com a diferents, cada nen és divers i en un moment concret de la seva escolaritat tothom pot necessitar ajuda específica, tots som diferents i tenim unes característiques individuals, el que hem d'establir són uns paràmetres que permetin la igualtat d'oportunitats per a tots atenent a les característiques individuals de tothom en la mesura que ens sigui possible. Un punt clau que no hem tingut en compte és la protecció de la mare i la família així com l'infant abans del naixement, tampoc hem fet referència a l'assumpte del nom, però és que realment no el trobo un dret amb gaire sentit, l'emmarcaria dintre de la necessitat de viure una vida digna... continuarem reflexionant-hi...” (AOL. Atenció a la Primera Infància. 28/02/2005)

Quatre característiques del fet d'escriure assenyalen Yinger i Clark (1981) com especialment importants des de la perspectiva del diari:

- 1- El procés d'escriure és multirrepresentacional i integratiu.
- 2- En el procés d'escriure es produeix una retroalimentació autoproporcionada.
- 3- Escriure requereix una estructuració deliberada del significat.
- 4- L'escriptura és activa i personal.

“Mentre vaig escrivint aquestes no “entusiasmants” paraules descriptives, em ronda la idea del paper en blanc, ja fa estona que em plantejo davant d'aquest, deixar-lo tranquil, no mirar-lo més ni a ell ni al ordinador, seria potser adequat deixar aquesta última pàgina del diari en blanc, només en blanc, no escriure res, deixar el record en blanc, deixar el final obert, sense paraules que el limitin, deixar el final tancat com a acomiadament i final que és però obert com a passejada que ha estat i com a salt que és, sense paraules que limitin els mateixos tres mesos de paraules, sense paraules impacients ni pacients, deixar un record creatiu i imaginatiu que ens proporcionés sempre moviment i ens redescobris cada dia... ens hem fet molts regals, he fet molts regals i me n'emporto suficients per sobreviure una bona temporada, hem estat domesticats amb, per i en nosaltres mateixos, enyoro algunes veus, enyoraré algunes veus, enyoro algunes noves realitats observades però no descobertes, però me'n porto el grup i em continuo tenint a mi mateix, una mica més gran, una mica més diferent, una mica més preparat, una mica més somiador, una mica més trist, una mica més compartit, una mica més apreciat, una mica més atrevit... una mica més domesticat.” (JMAB. Psicologia del Grups i de les Organitzacions. 17/12/2004)

D'aquest manera el propi fet d'escriure, d'escriure sobre la pròpia experiència porta a l'aprenent a aprendre a través de la seva pròpia narració. Al narrar la seva experiència

recent no solament construeix lingüísticament si no que la construeix al nivell de discurs pràctic i com a quefer experiencial. La descripció està constantment desbordada pels plantejaments reflexius sobre les perquès i les estructures de racionalitat i justificació que fonamenten els fets narrats. És a dir, la narració es constitueix en reflexió.

“Para Margarida, es básico conocer la situación del teatro desde los artistas hasta los equipamientos, es decir, el entorno e incluso posibles consumidores. La historia de la ciudad, conocer lo que ha pasado, es decir, todo aquello que determina un carácter. Hay que conocer el entorno inmediato ya que, desde el ejercicio público, no podemos hacer lo que queramos sino lo que más adecuado. Además, tenemos que conocer los entornos de alrededor, los contextos culturales de las poblaciones de alrededor,. Así, debemos vigilar con las fechas y los festivos ya que las actividades deben intentar no coincidir con otras actividades con las que quizás no podamos competir en igualdad de condiciones, ya sean eventos locales, como un partido del Lleida, o nacionales como un Barça – Madrid. No se puede competir. Es importante tener en cuenta los calendarios y calcular en la medida de lo posible todos aquellos posibles inconvenientes. Recordemos que la improvisación no debe ser una opción dentro de nuestra programación. La gestión es tan frágil que cualquier imprevisto puede desbaratárnosla.

Por otro lado, para hacer gestión hay que conocer el ámbito desde los métodos de creación y cómo ha cambiado, es decir, entender la tendencia de los mecanismos, pues todo va cambiando a lo largo del desarrollo artístico, apareciendo nuevos métodos, sintetizando viejos, etc.

[Los mercados también han cambiado] Esta es una dinámica que afecta a todo individuo o colectivo, es decir, los cambios de base, ya sean de mentalidad, sociales, etc. se reflejan en todas las manifestaciones artísticas” (FG. Programació i Gestió Culturals. 17/05/2005)

La reflexió coma dimensió constitutiva dels diaris és el segon gran aspecte a destacar. La nostra concepció de la Didàctica està sustentada sobre el principi de la reflexió i el que això implica de considerar al professional de l'educació i als estudiants que es preparen per ser-ho, com agents conscients dels processos instructius.

El diari d'aula permet, tant a l'estudiant com al professor, reflexionar sobre els processos d'ensenyament/aprenentatge perquè:

- recull la versió de l'estudiant de la pròpia actuació i de l'actuació del professor.
- recull no solament les descripcions si no també els significats.
- recull el relat de les accions analitzades de manera propera, viscuda, immediata i experiencial. Es tracta d'una “informació de primera mà”.

“El debat ha derivat en la perfecció i imperfecció de les famílies i dels seus membres i en el fet de sentir-se sempre acompanyat, tenint en compte que certes vegades la companyia és grata i en d'altres casos la companyia és molesta. Segons la meua visió personal, i ara que he tingut la gran oportunitat d'estar uns mesos vivint fora de casa, m'he adonat que realment valdria un aspecte de la teua vida quan no el tens. És trist haver de trobar a faltar quelcom per després valorar-ho més. Però en el fons, la família, reitero que segons la meua perspectiva, és un element fonamental en la vida d'una persona: i no només tenint en compte les edats inicials de formació de la identitat, sinó també en l'edat adulta. Realment jo m'he sentit acompanyada en tot moment, i aquesta companyia que un any enrere podia ser feixuga i angoixant, després passes a valorar-la moltíssim. I en el fons

aquesta companyia es tradueix en estimació, una estimació que considero fonamental per al desenvolupament harmònic de qualsevol persona.

I penso que d'aquí radica la importància d'aquesta assignatura. Malgrat que encara no tinc una idea difusa del que podrem treballar, estic convençuda que al fer referència a l'Atenció a la Infància, les famílies passen a tenir una importància cabdal.

Arribat a aquest punt, en Xavier ens ha proposat una nova activitat. Una activitat que de nou ha remogut dins meu un seguit d'emocions. Com ja he comentat, he tingut l'oportunitat de gaudir d'una beca Sèneca al llarg del primer quadrimestre d'aquest curs i fa tan sols un parell de setmanes que podríem dir que la meua vida ha tornat la normalitat. Una normalitat però, que amb l'estada a fora, ha deixat de ser normalitat. L'adaptació, o més ben dit, la readaptació, està sent dura: et retrobes amb moltes coses que valores moltíssim però en deixes d'altres que t'han proporcionat la felicitat al llarg de 4 mesos. I en aquesta transició resulta impossible no caure en l'error de fer valoracions ni comparacions (això a Mallorca no passava!). I entre aquestes comparacions que constantment em passen per la ment, hi ha implícits especialment, tots aquells aspectes que em molesten dels altres i que em molesten també de mi mateixa. Em sento en un constant estira i aflixa de pensaments, sentiments, comparacions, ...

Per tots aquests motius, penso que m'ha anat fantàsticament bé realitzar l'exercici que hem titulat: ELS MEUS LÍMITS (DEFECTES). Així doncs, he tingut l'oportunitat de reflexionar entorn aquells defectes que jo em veig i que per tant, intento canviar; aquells defectes que els altres em diuen que tinc; i aquells defectes que no suporto dels altres, i que evidentment en aquests dies, al fer comparacions, em passen contínuament pel cap.

Ara sí, el que més m'ha corprès ha estat sentir que també formen part dels meus límits allò que em costa de tolerar dels altres. En un principi no hi he estat gens d'acord. No penso que un dels meus defectes sigui un dels que he anotat a la llista d'allò que no tolero dels altres. En el fons, seria una tonteria criticar quelcom dels altres que jo també faig! Però després d'alguna intervenció de l'A. penso que m'ha quedat més clar: potser el que em molesta dels altres és allò que s'oposa totalment a com sóc jo o a com faig les coses jo. No ho sé, penso que és un tema sobre el qual reflexionar.

I bé, finalment la classe ha pres un to de menys reflexió i autorreflexió per passar a comentar aspectes més tècnics d'organització. En Xavier ens ha mostrat un exemple d'un bon diari, així com també un exemple d'un informe de progrés. Penso que és important que deixi constància d'alguns elements que són importants a tenir en compte a l'hora d'elaborar aquest mateix document:

Diari:

- Descripció d'allò que passa a l'aula.
 - Afegir i tenir en compte els comentaris fets per companys i mestre així com també els meus.
 - Tenir en compte la dinàmica de la classe.
- Valoració / Reflexió entorn allò que passa.
- Fer referències a les lectures.
- Relació de tot el succeït a l'aula amb:

- programa.
- experiències (vitals, d'aprenentatge, professionals, ...)” (NDC.

Atenció a la Primera Infància. 15/02/2005)

Des de la conceptualització de la formació com una acció en la que s'integra el triple component conductual, cognitiu i emocional a través de dos nivells d'articulació: l'acte i el seu significat; el treball presentat ha volgut oferir una visió de l'ús pràctic del diari d'aula en diferents assignatures (Psicologia dels grups i de les organitzacions, Projectes didàctics, Atenció a la primera infància, La Funció Docent) de diverses titulacions (Educació Social, Mestre d'Educació Infantil, Pedagogia) de la Facultat de Ciències de l'Educació i fins i tot en assignatures (Programació i Gestió Culturals) d'altres titulacions no educatives (Humanitats).

“Cierre de la asignatura

Si miramos el calendario nos dice que hoy es el último día de clase. Una sensación extraña me sobreviene; es una mezcla entre ansiedad y nerviosismo, entre alegría y tristeza. Supongo que será porque nos encontramos al final y como en todo final algo se acaba. Me entristece que se acabe pero a la vez me encanta acabar las cosas. En mi vida he sido una persona que he empezado varias cosas que no he finalizado y se han quedado ahí en el inicio, en algo con principio pero sin final. En ese momento me he sentido frustrada por no haber podido acabarlas por ello ahora me encanta llegar hasta el final porque para mí significa mucho, significa que he podido llegar hasta aquí, que he querido llegar hasta aquí.

El acabar algo que he empezado ha pasado también por el autoconocimiento ya que recuerdo cuando comencé Periodismo. Cuando abandoné la carrera me sobrevino una sensación de frustración enorme, un gran sentimiento de vacío que pude paliar el día que acabé Integración Social. Pero este acabar para mí ha significado algo más que el simple hecho de tener un título con el que poder conseguir un puesto de trabajo; ha significado el saber como Clara, la niña del cuento, que es lo que quiero ser cuando sea mayor.

Curiosamente, hemos escuchado la canción de Jorge Drexler en la cual en estas últimas sesiones había pensado más de una vez. Qué diferente se escucha ahora que hemos vivido esta experiencia, qué distinto escucharla al principio y al final. Pensar que nada se pierde todo se transforma me reconforta bastante ya que como para mí esta experiencia ha sido tan importante quiero que no se pierda en el olvido, quiero que la gente haya extraído una mínima parte de lo que he conseguido extraer yo de esta experiencia. Con ello, ya me puedo sentir contenta.

Hay una estrofa de la canción que parece extraída del libro de Jorge Bucay: “todo el mundo da lo que recibe y luego recibe lo que da”. Salimos a buscar lo que no nos han dado y a cambio ofrecemos lo que nos han dado. Entonces buscamos personas complementarias a nosotros para que el encuentro sea lo más válido posible, para poder establecer esos vínculos íntimos tan necesarios en nuestra vida.

Recordar es traer a la memoria o retener en ella una cosa, hacer que alguien tenga presente una cosa, hacer que alguien relacione dos o más personas o cosas por tener algún parecido, relación, etc. Este pasar por la memoria a veces puede

conllevar cierto dolor. Pongo por ejemplo, un caso de duelo no resuelto. La persona no es capaz de rehacer su vida porque se ha quedado estancada en el recuerdo de la persona fallecida o el caso de algunos niños que han padecido abusos o maltratos en su infancia y que recordarlos es un hecho traumático para ellos. Hay que saber canalizar los recuerdos y si hay algo claro en esta vida es que de los malos recuerdos se aprende pero esto no se sabe hasta que no ha pasado cierto tiempo. Pienso que por ello el recuerdo en ocasiones puede ser peligroso si no se utiliza correctamente.

En esta asignatura he ido haciendo los trabajos que se deben entregar el día de la evaluación, el 28 de enero, por lo que me siento bastante tranquila en ese sentido. Sí es verdad que la palabra evaluación me asusta porque evaluar es determinar el valor o importancia de una cosa o de las aptitudes, conducta, etc., de una persona. Ello supone que el 28 de enero se me va a determinar que valor he tenido yo en relación con esta asignatura. Qué fácil sería si esto lo determinase Xavier, si no tuviéramos que autoevaluarnos, si no tuviéramos que ponernos una nota por lo hecho y aprendido hasta este momento. Es como cuando se trató en clase el tema de las aptitudes: cada uno cree tener unas habilidades y aptitudes que a lo mejor los demás no ven en ti. Es por ello, que me resulta muy difícil autoevaluarme porque no sé si voy a saber ver objetivamente que valor tiene el trabajo que yo he realizado hasta este preciso instante.

Lo primero que pienso tras rellenar nuevamente el cuestionario que trata del clima social en clase es en las diferencias que se darán en relación al primero que hicimos ya que esto lo hacemos a partir de una evaluación de lo ocurrido en clase y el primero lo rellenamos en base a una suposición de lo que ocurriría en clase. Puede haber algunos puntos en común pero probablemente habrá bastantes diferencias. Posiblemente uno de los cambios sea el de establecimiento de vínculos, quizá ahora se le haya dado más valor que al principio porque como Xavier comenta nos sentimos domesticados por el grupo, hemos establecido lazos fuertes que no podemos separar. Creo que lo más difícil cuando se llega al final es conseguir romper con estos lazos.

Pero el término domesticar implica una sumisión ya que consiste en conseguir que el otro obedezca y haga lo que se le pide. Muchas veces he tenido esta sensación en la vida. Ya sea por alguna de mis parejas, por mis profesores, por mis jefes... En el momento que me he sentido domesticada han podido jugar conmigo han podido hacer lo que ellos querían que hiciera. Es por ello que ahora soy bastante más reticente a esta domesticación. No debes hacer lo que no deseas hacer. Pienso que una cosa es integrarse en un grupo y sentirte aceptado por éste para poder ofrecer lo mejor de nosotros mismos y otra cosa diferente es sentirte domesticado por el grupo, sometido a éste.

Creo que en la evaluación que ha hecho Xavier de nosotros y de la asignatura ha habido un feedback, una devolución del mensaje que le hemos ido dando hasta este momento. Es reconfortante que te feliciten por el trabajo realizado hasta este momento, por haber vivido una de las mejores clases, por haber dejado de ser un estudiante cualquiera, por continuar haciendo que su trabajo sea un verdadero placer.

Personalmente creo que también tengo que agradecer muchas cosas a Xavier. Aprovecho este espacio para decir gracias por ayudarme a superar el miedo a hablar en público, gracias por mejorar mi trabajo en equipo, gracias por hacer de

esta asignatura una asignatura interesante, gracias por la motivación en clase, gracias por darle valor a este encuentro, gracias porque me has enseñado que las cosas van más allá de lo que simplemente vemos, gracias porque estoy convencida que como la asignatura la carrera va a tener un principio y un final.” (PBH. Psicología dels Grups i de les Organitzacions. 17/12/2004)

En models empírics de recerca la uniformitat és una premissa que sovint queda vinculada a conceptualitzacions de la formació de tipus mecanicista. En aquest treball considerem l'aula universitària com una realitat social i dinàmica amb característiques contextuals que la diferencien en cada lloc i cada moment i on els components comunicacionals i de relació la converteixen en un fenomen social amb una estructura complexa que requereix d'instruments adequats per l'anàlisi del seu discurs vivencial, conflictiu i sovint paradòjic.

Paraules clau: *Diari d'aula. Avaluació de l'aprenentatge. Avaluació de la formació. Formació inicial dels professionals de l'educació (educadors, mestres, professors i pedagogs). Reflexió/acció. Professionals reflexius. Ensenyament dilemàtic.*

Bibliografia

- CAMBI, F. (2002): L'autobiografia come metodo formativo. Laterza. Roma
- GOLDBERG, N. (2000): La escritura, una terapia creativa. Oniro. Barcelona.
- GÚRPIDE, C.; FALCÓ, N. Y BERNAD, A. (2000): El diario pesonal. Propuestas para su escritura. Pamiela. Villava (Navarra).
- PRICE, A. (2000): Escribir desde la experiencia. Paidós. Barcelona.
- YINGER, R. J. y CLARK, Ch. M. (1981): “Reflective Journal Writing: theory and practice”, paper (Occasional Serie núm. 50) I.R.T., Michigan State Univ. East Lansing, Michigan.
- ZABALZA, M. A. (1991): Los diarios de clase. Documento para estudiar cualitativamente los dilemas prácticos de los profesores. PPU. Barcelona.